

FELSEFE

Felsefe Yunanca bir kelime olup (philosophia), kelime manası bilgelik sevgisi veya hikmet arayışıdır.

- Felsefede asıl olan hakikatin aranmasıdır.
- Felsefe; insanın kendini, toplumu ve evreni anlama ve açıklama çabasının bir sonucudur.
- Eleştirel, sistemli düşünme ile felsefe mümkündür.
- Felsefe günceldir. Çünkü filozofların öne sürdüğü konular günümüzde de tartışılmaktadır.

1.1 FELSEFENİN ORTAYA ÇIKIŞI

MÖ 6. yüzyılda farklı medeniyetlerin felsefeye temel olabilecek bilim, inanç ve öğretilerin sistemleşmesiyle felsefe ortaya çıktı. İlk medeniyetlerde varlık, bilgi, değer alanına yönelik görüşler felsefenin ortaya çıkmasını sağladı. Bu medeniyetler:

Antik Yunan:

- Felsefi düşünce sistematik hale geldi.

Mezopotamya, Sümer ve Mısır:

- Yazılı kültüre geçmeleriyle üst düşünce üretimi arttı.
- Sümer ve Mısır medeniyetleri matematik, geometri gibi alanlarda bilgiler oluşturdular böylelikle mitolojinin dışına çıkıldı. Bu da felsefenin çıkmasında etkili oldu.

Hint:

- Hint inançlarında kötülüklerden arınma ve isteklerin üstesinden gelme esastır. Bunu başarmanın yolu ise sezgi ve iç deneylerdir. İnsan isteklerinden arınarak Brahman'a (tanrı) ulaşır.
- İnanışlarına göre evrenin yaratılışında su vardır. Su her şeyin kökeni ve canlıların kaynağıdır. Felsefenin ortaya çıkmasındaki ilk neden (arkhe) tartışmaları bu düşünceden etkilenmiştir.

İran:

- İkili (düalist) bir anlayış vardır. Ahuramazda görünen ve görünmeyen evrenlerin yaratıcısı, Ehrimen kötülük ve yalanın yaratıcısıdır. Bu inanç felsefenin değer tartışmalarında etkili olmuştur.

Çin:

- Taoizm inancında asıl olan bireydir. Transa geçilerek, duysal bilgi dışına çıkılarak evrenin birliği duygusuna ulaşılır. Tao evrenin özüdür.
- Taoculuk, insanın yaşamının ilkelerini dile getirmesi açısından felsefenin ortaya çıkmasında etkilidir.

MÖ 6. YY. - MS 2. YY.' DA ANADOLU'DA YAŞAMIŞ FİLOZOFLAR

MÖ 6-5. yüzyıl arasında Anadolu'nun batısında yaşamış bazı filozoflar; varlığı, doğayı ve evreni yapmış oldukları gözlemler çerçevesinde belli ilkelerle açıklamışlardır.

THALES:

Milet (Aydın)' te yaşadı.
Tarihin ilk filozofu ve ilk bilim insanı.
Evrene yönelik açıklamasında maddeye dayalı ilke öne sürdü.
Geometrideki *Thales Teoremi* ona aittir.
Matematik, geometri, astronomi.

ANAKSİMANDROS:

Milet (Aydın)'te yaşadı.
Thales'in öğrencisi.
Güneşin konumunu belirleyen alet geliştirdi, yeryüzü haritaları çizdi.
Matematik, astronomi, haritacılık, doğa.

ANAKSİMENES:

Milet (Aydın) te yaşadı.
Anaksimandros' un öğrencisi.
Evren sistemi ve varlıkların oluşmasıyla ilgili düşünceleri felsefede öne çıkmıştır.

ANAKSAGORAS:

İzmir/Urla' da yaşadı.

Felsefede varlıkların temeline yönelik *nous* kavramıyla öne çıktı.

Maddeleri bir amaca göre düzenleyen ve hareket ettiren ilkeye işaret eder nous.

HERAKLEİTOS:

İzmir/Efes' te yaşadı.

Varlıklar üzerine oluş düşüncesiyle öne çıktı.
Aynı ırmağa iki kere girilmez sözünün sahibidir.

KSENOFANES:

İzmir/Değirmendere' de yaşadı.

İnsan ve toplumun kültürel yaşantısıyla ilgili düşünceler oluşturdu.

EPIKTETOS:

Denizli/Pamukkale' de doğdu.
Ahlak alanındaki düşünceleriyle
tanındı.

Bilgelik, irade, özgürlük gibi
konularda fikirleriyle öne çıktı.

DİOGENES:

Sinop' ta doğdu.
Hayatta malın mülkün önemli
olmadığını, insanın doğaya
uygun yaşaması gerektiğini
savundu.

LUKİANOS:

Adıyaman'da doğdu.
Ahlakla ilgili eserleri var.
Güçlü bir retorikçidir (söz ile
ikna etme sanatı).

ARİSTOTELES:

Çanakkale' de bulunmuştur.
İlk felsefe tarihçisi olarak bilinir.
Canlıları sınıflandırmasından dolayı ilk
biyolog olarak bilinir.

KLEANTHES:

Çanakkale'de doğmuştur.
Zenon'un öğrencisidir.
Felsefesinde ruhun ölümsüzlüğünü savundu.

MÖ 6. YY - MS 2. YY FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

- Doğa felsefesi dönemi: ilk neden ve değişim
- Felsefenin insana yöneldiği dönem: Sokrates ve Sofistlerin bilgi ve ahlak
- Sistematik felsefenin başladığı dönem: Platon ve Aristoteles' in bilgi ve değer alanına ait tartışmalar öne çıkar.

İLK NEDEN VE DEĞİŞİM DÜŞÜNCELERİ

İlk dönem filozoflarının olup bitenleri doğa ile açıklaması, onların doğa filozofları olarak adlandırılmasını sağladı.

Bu dönem felsefesinin ana problemi = arkhe (varlığın ilk nedeni)

her şey ilk nedenden çıkar ve her şeyin temelini belirler.

İLK NEDEN

THALES
ANAKSİMANDROS
ANAKSİMENES
EMPEDOKLES
DEMOKRİTOS

VARLIĞIN DEĞİŞİMİ

HERAKLEİTOS
PARMANİDES
LAO TSE

ANAKSİMANDROS:

Arkhe apeirondur.

Arkhe nicelik olarak sınırsız, nitelik olarak belirsizdir.
Apeirondan ilk olarak sıcak ve soğuk çıkmıştır.

ANAKSİMENES:

Arkhe havadır.

Arkhe somut ve sonsuz olmalıdır.

THALES:

Neden sorusunu ortaya koyan ilk düşünür.

Arkhe sudur.

Tüm varlıklarda suyu bulmak mümkün.
Değişen her şeyde değişmeden varlığını sürdürür.

EMPEDOKLES:

Arkhe; ateş, su, toprak, havadan oluşur.

Bu maddeler kendinden başka bir şeye indirgenemez ve hareketlidir. bunları hareket ettiren bir dış gücün olması gerekir. Bu güç sevgi ve nefrettir.

DEMOKRİTOS:

Arkhe atomdur.

Atomlar boşlukta hareket ederler ve basınçları sonucu sınırsız şekiller halinde birleşerek varlıkları oluştururlar.

DEĞİŞİM PROBLEMİ

LAO TSE:

Dünya var olan ve var olmayanlardan meydana gelir. Var olmayanların isimlendirilmesiyle var olanlar olmuştur. Değişim sonsuz bir kaynak olan Tao' dur. Her şey Tao'dan çıkar ve ona geri döner.

HERAKLEİTOS:

Arkhe ateştir. Ateş değişimin temelidir. Ateş oluşumu sağlar. Her şey sürekli değişim içindedir. Değişimin ilkesi logostur. Logos ölçüdür, akıldır. Bu aklın amacı her şeyi yeniden başlatmaktır.

PARMANİDES:

Düşüncesinin merkezinde varlık vardır, yokluk yoktur ilkesi vardır. Varlık; ezeli-ebedi, bölünmez, boşluk içermeyen, bir ve hareketsiz olandır. Değişim, bir şeyin o şey olmaktan çıkıp başka bir şey olmasıdır.

SOKRATES VE SOFİSTLERİN BİLGİ VE AHLAK ANLAYIŞI

- İnsanın merkeze alındığı düşünceler tartışılmıştır.
- Sofistler; para karşılığında ders veren, bir konuda uzmanlaşmış kişilerdir. Özellikle hitabet ve siyasetle ilgili dersler vermişlerdir.
- Sofistlere göre bilgide kesinlik yoktur dolayısıyla kesin bilgi aranamaz.
- Sokrates'e göre kesin bilgi vardır ve ahlaki bilgiler bu türden bir bilgidir.

SOFİSTLERİN BİLGİ ANLAYIŞI:

Duyularla elde edilen bilgilerde *algı yanılması* söz konusudur. Dolayısıyla her zaman geçerli olan *kesin bilgiden söz edemeyiz*. Bilgi *görecelidir*.

Bu bakış açısına rölativizm denir.

Gorgias, hiçbir şey yoktur, olsa da bilemeyiz, bilsek de aktaramayız, demiştir.

Protagoras, inşa her şeyin ölçüsüdür, demiştir.

SOKRATES' İN BİLGİ ANLAYIŞI:

Felsefenin yöntemi olarak soru sormayı ve fikir tartışmalarını benimsemiştir.

Bilgi anlayışında Sofistleri eleştirmiştir. Bilgi ahlaklı ve erdemli olmayı gerektirir. Kişinin bilgisizliği ise ahlaktan yoksun davranışlar göstermesine sebeptir.

SOFİSTLERİN AHLAK ANLAYIŞI:

Görecelik esastır.

İyi ve kötü insanın kendinde anlam kazanır. Herkesin uymak zorunda olduğu ahlaki yasa söz konusu değildir.

SOKRATES' İN AHLAK ANLAYIŞI:

Ahlak üzerine kapsamlı felsefe yapan ilk filozoflardandır.

Kişi bilerek kötülük yapmaz.

İnsanın özü iyidir.

Kötülük, bilgisizliğinden kaynaklanır. Kötü insan yoktur. Bilgisiz insan vardır.

SOKRATİK YÖNTEM (MAİOTİK YÖNTEM)

- Sokrates'in geliştirmiş olduğu bir tartışma yöntemidir. Amacı ise insanlarda doğuştan var olan bilgilerin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. Aşamaları:
 - 1) Soru sorulur.
 - 2) Karşı taraftan verilen cevap için kanıt sunulması istenir.
 - 3) Kanıtları desteklemeyen istisna örnekler sunulur.
 - 4) Sunulan örneklerin tekrar gözden geçirilmesi istenir.
 - 5) Sorgulamaya karşı görüş geçersiz kılınana kadar devam edilir.
 - 6) Karşı tarafın doğru bilgiyi görmesi sağlanır.

PLATON VE ARİSTOTELES' İN VARLIK, BİLGİ VE DEĞER ANLAYIŞLARI

- Platon ve Aristo' yu diğer filozoflardan ayıran en önemli fark, felsefenin bütün alanlarına yönelik görüşleri belli bir sistemde sunmaları ve felsefe alanında yazılı eserler bırakmalarıdır.
- Felsefe tarihinin ilk sistem filozofları olarak nitelendirilirler.

PLATON

- Bütün alanlarda kendi felsefesi içinde tutarlı ve bütünlükçü anlayışlar ortaya koymuştur.
- Değişmez gerçeklik arayışına girmiştir. Bu değişmez gerçeklik alanı, idealar dünyasıdır.

Platon' un gerçekliğe yönelik düşünceleri idealar kuramı olarak ifade edilmiştir.

ARİSTOTELES

- Platon' un öğrencisidir.
- Eserlerinde kendinden önceki filozofların görüşlerine yer vermiştir (ilk felsefe tarihçisi).
- Yapmış olduğu çalışmalarla günümüzde de birçok alanda etkisi görülmektedir.
- İslam filozofları tarafından ilk öğretmen olarak adlandırıldı.

PLATON' UN VARLIK ANLAYIŞI (İDEALAR KURAMI):

- Varlık, değişmeden kalabilen olmalıdır. Aksi halde bilgisine ulaşamaz.
- Varlık anlayışının temelinde akılla kavranabilen, değişmeyen, kendi kendinin nedeni olan gerçek varlıklar, idealar vardır.
- İdealar ise duyular dünyasının dışındadır. Duyusal alana bağlı olan varlıklar ise idealardan pay alarak var olan fenomenlerdir (Duyularla algılanabilen her şey).

ARİSTOTELES' İN VARLIK ANLAYIŞI:

- Varlıkların görünüşleri sürekli değişir. Değişim süresince maddeler özlerini korur.
- Gerçek varlık ayrı bir dünyada değildir. Maddelerin özündedir. Varlıkların değişim içinde olması onların öz (varlığın yapısını kuran şey) ve tözlerinin (bağımsızca kendi içinde var olan) değişmesini gerektirmez. Varlıkların özünün korunarak başka varlıklara dönüştüğünü savunur.

- Değişim problemini madde ile form arasında kurduğu ilişki ile ele alır. Buna göre:
 - Duyularla fark edilen her şey form (biçim) kazanmış maddelerdir. Her varlık bir maddenin veya birden fazla maddenin birleşmesi sonucunda oluşmuş bir formdur.
 - Her varlığın bir nedeni vardır. Herhangi bir şeyin varlığını ve dünyadaki işlevini dört işlev görüşüyle açıklamıştır.

DÖRT NEDEN

MADDİ NEDEN:

Bir şeyin kendisinden yapıldığı veya kendisinden meydana geldiği maddedir.

FORMEL NEDEN:

Bir şeyin biçimsel nedenidir.

MASA ÖRNEĞİ

FAİL NEDEN:

Maddenin biçim kazanmasını sağlayan nedendir. Hareket ettirici neden olarak da bilinir.

EREKSEL NEDEN:

Maddenin biçim kazanmasındaki amacını gösteren neden.

PLATON' UN BİLGİ ANLAYIŞI:

- Varlık anlayışından yola çıkar. İdeanın (gerçek varlık) bilgisiyle fenomenlerin (yansıma) bilgisini ayırmıştır.
- İdeaların bilgisi, idealar dünyasından akıl yoluyla edinilir. Akıl bu bilgilere ulaşmak için idealar; ideaların bilgisinin olduğu kendi içine dönmelidir. Bu kendine dönüş bir tür anımsamadır.
- İdeaların bilgisi doğuştan zihinde hazır bulunur. Bu bilgilere *episteme* demiştir. Bu düşünceye ruhun ölümsüzlüğü fikriyle ulaşır. Ruh, doğum ve ölümlerle idealar ve fenomenler dünyasında gidip gelir. Bu gidiş ve gelişlerde idealar dünyasında görülenler fenomenlerin ışıltısında unutulur.
- Fenomenlere yönelik bilgiler, gerçek bilgi olarak kabul edilmez. Fenomenler, insanda sadece sanı ve tahmin oluşturur. (mağara örneği)

ARİSTOTELES' İN BİLGİ ANLAYIŞI:

- Bilme, duyular ve akıl yürütmeyele gerçekleşir.
- Bilinen şey, duyuları etkileyen form almış maddelerdir. İnsan potansiyel olarak maddeleri algılar ve akıl yoluyla onların ne olduğunu algılar. Bir şeyin bilinmesi, onun nedenlerinin bilinmesidir.
- Bilgi; ilgili olduğu nesneyle aynıdır ve onun nedenlerinin bilgisidir.
- Bir şeyin ne olduğunu söylemek için o şeyi bir kavramla ilişkilendirmek gerekir.

PLATON' UN DEĞER ANLAYIŞI:

- Değer kavramına; etik, siyaset ve sanat gibi alanlar dahildir.
- Varlık anlayışıyla şekillenmiştir.
- Varlıkların en üstünde iyi ideası bulunur. Ahlak anlayışını bu doğrultuda oluşturur. Ahlakın kaynağı mutluluktur ve mutluluğa iyi ideasına ulaşmaya çalışmakla varılır. İyi ideasına ulaşmak için onun bilgisini ortaya çıkarmak; bunun içinse erdemli, adil ve doğru olmak gereklidir.
- Siyaset felsefesi düşüncelerini devlet düşüncesiyle açıklar. Devlet; insanların iyi, güzel ve doğru bir hayat yaşamaları için ortaya çıkmıştır. Yöneticilerin filozof olması gerektiğini savunur. Çünkü sadece filozoflar iyi ideasının bilgisine ulaşabilir. Filozofların erdemi bilgeliktir. Filozofların bilgece yönetimi insanların mutlu olmasını sağlar.
- Sanat anlayışını da varlık anlayışına göre kurar. Sanat, fenomenlerin birer kopyasını yapmaya koyulursa değersiz bir ürün ortaya çıkarır. Sanatçı, eserlerinde fenomenleri değil ideaları yansıtabildiğince mükemmelliğe ulaşır.

ARİSTOTELES' İN DEĞER ANLAYIŞI:

➤ Her eylemin iyiyi arzuladığını söyler ve bu iyinin ne olduğunu sorgular. Her yapılan eylemin amacı vardır ve bu iyiyle ilgilidir. İnsan bu iyiyle mutlu olur. Mutluluk ruhun amacıdır ve bu amaca uygun davranış, erdeme uygun davranıştır. Dolayısıyla erdemlin araştırılması gerekir ve bu erdemler, insan ruhunun erdemleridir. 2 tür erdem vardır.

1) DÜŞÜNCE: Eğitimle elde edilir.

2) KARAKTER: Alışkanlıkla elde edilir. Çevreyle oluşur.

İnsan eylemlerindeki aşırılık veya eksikliğin iyi olmadığını ve insanları mutsuz ettiğini belirtir. Erdemli olmak bu 2 uç arasında orta yolu bulmaktır. Erdemlilik eylemlerin aşırılığı ya da eksikliği nedeniyle bozulur. Kişi, kendi iradesiyle orta yolu bulur. Bu görüş günümüzde altın orta olarak bilinir.

Sosyal olmayan insanların mutlu olmadığını belirtir. Mutluluğun sırrı, toplumsal ve siyasal düzen içindedir. Devlet yapacağı düzenlemelerle bireylerin mutluluğunu sağlayabilir.

MS 2.YY. MS 15. YY.
FELSEFESİ

- Dönem filozoflarının çoğu aynı zamanda din adamıdır.
- Bu dönem felsefesi, iki farklı din anlayışından oluşan iki farklı felsefedir. Hristiyan felsefesi ve İslam felsefesi olarak belirginleşen bu felsefelerin MÖ 6-MS 2. yüzyıl felsefelerinden etkilendiği görülür .
- Bu dönemde din, felsefenin neredeyse tek konusudur. Bununla beraber İslam felsefesinin var olduğu coğrafyalarda yoğun bir şekilde matematik, astronomi ve tıp alanında faaliyetlerde bulunulması etkili bilimsel buluşlar yapılmasını sağlamış ve dinin yanında bilimin de felsefede konu edinilmesine sebep olmuştur.

Ms 2. yy. Ms 15. yy felsefesi

PLATON

EPIKÜROSÇULUK

STOA FELSEFESİ

ARİSTOTELES

**YENİ-
PLATONCULUK**

- **2.1. MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI**
- MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesi, inancın merkezde olduğu bir felsefedir.
- Bu dönemde Hristiyan felsefesi düşünürlerinin çoğu aynı zamanda din adamıdır. İslam felsefesi düşünürlerinde ise böylesi belirgin bir ayırmadan söz etmek hatalı olur. İslam coğrafyasında felsefe, din adamlarının yanı sıra başka düşünürler tarafından da yapılmıştır.
- Antik Yunan felsefelerinden Platon, Aristoteles, Epiküros ve Yeni-Platonculuk felsefeleri bu dönemin oluşumunda etkili olmuştur.
- MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesinde ya inancın pekiştirilmesi amacıyla felsefeye başvurulmuş ya da inanca zarar verdiği düşüncesiyle felsefe dışlanmıştı. Bu dönem boyunca felsefe teolojiye (ilahiyat) yaklaşmış, çoğunlukla onun bir parçası olarak görülmüş ve genel olarak inanç konularının akılsal kanıtlamalarında araç konumuna gelmiştir.

- Hristiyan filozoflarının dikkatini Platon çekmiştir. Hristiyanlığı savunmak ve yaymak için ondan faydalanılmıştır.
- İslam felsefesinde daha çok Aristoteles' ten etkilenilmiştir. Tanrı'nın varlığına yönelik akılsal kanıtlamalara destek olarak kullanılmış ve her türlü tartışmada yöntem olarak belirlenmiştir.
- **Stoa felsefesi**; ahlak, istenç (irade) konularında Hristiyan felsefesini derinden etkileyen diğer bir felsefedir. Stoa felsefesine göre insanlar arasında ayırım yoktur. Alt-üst, zengin-fakir vb. hiçbir statü insanların birbirine olan eşitliğini bozamaz.
- Stoa felsefesi, insanların gücünün yetmediği şeylerin var olduğunu savunur. İnsandan üstün bir varlığı (Tanrı) kabul eder. Dolayısıyla insanın o varlığın düzenine uyum sağlayarak mutlu olacağı ahlak kurallarını ileri sürmesi, Hristiyan düşünürleri tarafından da savunulmuştur.
- MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesini etkileyen diğer felsefeler de **Epikürosçuluk** ve **Yeni-Platonculuk**'tur. Epikürosçuluğun mutluluğa ulaşmak için dünyevi hazlardan uzak durulması gerektiği düşüncesi ile Yeni-Platonculuk'un "Tanrı" ve "ruh" kavramları konusundaki düşünceleri üzerinden oluşan tartışmalar bu etkiyi oluşturmuştur

2.2. MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ

HRİSTİYAN FELSEFESİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE ÖNE ÇIKAN PROBLEMLERİ

- Hristiyan felsefesi, Hristiyanlık dininin ortaya çıkışıyla başlayan ve 15. yüzyıla kadar geçen sürede Batı felsefesi için kullanılan bir adlandırmadır. Hristiyan dinine karşı yapılan eleştirileri savunmak adına bu din içinden bazı filozoflar çıkmıştır. Bu filozofların felsefesi, apoloji (savunma) olarak bilinir. Bu savunma felsefesi, ilk zamanlarda bazı felsefi görüşlere karşı yapılsa da zamanla dini açıklama felsefesine dönüşmüştür.
- Bu dönemde temel olarak inancın bilgiyi mümkün kıldığı düşünülür. Amaç yeni bilgiler oluşturmak değil kutsal olanı anlamaya çalışmaktır. Uzun bir zamana denk gelen Hristiyan felsefesi, iki temel dönemle sınıflandırılır. Bunlar Patristik ve Skolastik dönemlerdir.

Patristik Dönem

- MS 2-MS 8. yüzyıl arasında kalan ilk dönem Hristiyan felsefesidir.
 - Hristiyan filozofları aynı zamanda din adamlarıdır.
 - Tertullian, Clemens ve Augustinus bunların önde gelenleridir ve “Kilise Babaları” olarak da adlandırılırlar.
- Augustinus’un izlediği akılla dini açıklama yolu, inancın temel öğretisi hâline gelmiştir.
 - Hristiyan dininine yönelik saldırılara karşı savunma tarzında düşünceler öne çıkmaktadır.

Skolastik Dönem

- 8. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar olan ikinci dönem Hristiyan felsefesidir.
- Skolastik ismi, Hristiyanlığın öğretilmesi için bu dönemdeki okullaşma hareketinden gelir.
- Anselmus, Aquinalı Thomas ve Ockhamlı William bu dönemin önde gelen filozoflarındandır.
- Skolastik Dönem’de felsefenin eğitim alanına taşınması birçok öğrencinin dinî eğitim alarak Hristiyanlığı hızla yaymalarına neden olmuştur.

- **HRİSTİYAN FELSEFESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ:**
- İnanç merkezli görüşler ortaya çıkmıştır.
- İncanın akılla temellendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.
- Akıl ve inanç tartışmaları ön plana çıkmıştır.
- İncanın bilgiyi mümkün kıldığı düşüncesi egemendir.
- Antik Yunan felsefesinden etkilenmiştir.
- Tanrı'nın varlığı kanıtlanmaya çalışılmıştır.
- Kutsal metinlerin doğruluğu merkeze alınmıştır.
- Dinsel otoriteye karşı gelinmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

HRİSTİYAN FELSEFESİNİN BAZI PROBLEMLERİ :

1. Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Problemi
2. Kötülük Problemi
3. Tümmeller Problemi

Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Problemi: Tanrı'nın var olmadığını savunanlar karşısında Hristiyan düşünürleri, ontolojik ve kozmolojik açıdan kanıtlar sunmuştur.

Ontolojik Kanıtlama

Tanrı kavramından çıkar ve mantıksal olarak onun varlığını kanıtlamaya yöneliktir. Hristiyan felsefesinde Anselmus tarafından ileri sürülen bu kanıtlama, daha yetkini düşünilemeyen ve tasarlanamayan anlamıyla Tanrı'nın insan zihninde bulunmasını Tanrı'nın var olduğuna kanıt olarak kullanılabileceğini ifade eder. Buradan hareketle Tanrı'nın mutlak olarak var olduğu sonucuna ulaşır.

Kozmolojik Kanıtlama

Her şeyin bir nedeni olduğu fikrine dayanarak evrende var olan bütün varlıkların kendinden önce gelen bir varlık nedeniyle var olduğunu söyler. Geriye doğru gidildiğinde mantıksal olarak bir ilk varlığın olması gerektiğini ve o varlığın Tanrı olduğunu ileri sürer. Aquinalı Thomas, bu kanıtlamanın önde gelen savunucularından biridir.

Kötülük Problemi: Kötülük problemi düşünüldüğünde genel olarak iyi ve kötünün veya günah ve sevabın açıklanması gerekir. Ana sorun “Eğer Tanrı varsa, mutlak güç sahibiyse ve insanın iyiliğini istiyorsa neden dünyadaki kötülükleri önlemiyor veya ortadan kaldırmıyor?” gibi sorular ekseninde şekillenir.

- Kötülük, Tanrı’nın varlığına ilişkin tartışmalarda Tanrı’nın var olmadığına yönelik delil olarak sunulmuştur. Tanrı, kötülüğü kaldırmıyorsa ve kötülük de varsa o hâlde Tanrı yoktur çıkarımında bulunanlar olmuştur. Bu çıkarım Hristiyan ve İslam düşünürleri tarafından eleştirilmiştir.
- Hristiyan felsefesinde kötülük problemine çeşitli açıklamalar getirilmiştir. Bunlar arasında Augustinus’un ve Aquinalı Thomas’ın açıklamaları öne çıkmaktadır.
- **Augustinus**, Tanrı’nın her zaman iyiyi emrettiğini ama insana irade vermek suretiyle iyiyi veya kötüyü seçme özgürlüğünü de tanıdığını belirtir. Kötülük, irade zayıflığından kaynaklanır. İslam filozofu İbn Sînâ’nın görüşleri de kabul görmüştür. İbn Sînâ’ya göre kötülük kusurlu olan insanın erdemden uzak oluşundan kaynaklanır. Ayrıca iyinin anlaşılabilmesi için kötülük gereklidir.

Tümeller Problemi:

- Tümeller kavramı bir sınıfı oluşturan, bütün üyeleri içine alan genel kavramları işaret etmek için kullanılır. “ağaç” kavramı ele alınacak olursa onun doğada meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitkileri ifade etmek için kullanıldığı görülür. Dolayısıyla tümel kavramlar, nesneler hakkında genelleştirilmiş geçerli bilgi imkânı sunar.
- Platon’a göre tümel kavramlar yani idealar, tek tek nesnelerde değil onlardan bağımsız olarak vardır. Aristoteles’in varlık görüşünde tümel kavramların kendi başına gerçekliği yoktur, tümel kavramlar nesnelerin kapsamındadır.

- MS 2-15. yüzyılda ise tümel kavramların ne olduğu, nesnede mi nesnelerden bağımsız mı bulunduğu tartışması; Tanrı'da bulunup bulunmadığı tartışmasıyla mantık, bilgi ve inanç açısından yeniden şekillenmiştir.
- **Kavram realizmine** göre tümel kavramların varlığı Tanrı'nın zihnindedir. İnsan zihninde bu kavramlar “Tanrısal ide” olarak yer alır. Mutlu insan, görünen bir varlıktır ama mutluluk genel bir kavramdır ve Tanrı'nın zihninde gerçekliği vardır. Önemli temsilcileri Augustinus ve Anselmus'dur.
- **Kavramcılık (konseptualizm)** tümel kavramları Tanrısal açıklamalardan ayırır. Onların duyu deneyimiyle her bir varlıkta kavranabileceğini ileri sürer. “İnsan” kavramının gerçekliği doğada görülen her insanın içinde bulunur. Önemli temsilcisi Aquinalı Thomas'tır.
- **Adcılık (nominalizm)** görüşüne göre tümel kavramlar, birbirine benzeyen nesnelerin ortak özelliklerine adlar verilmesiyle oluşur. Onların kendi başına yani insan zihninin dışında gerçeklikleri yoktur. “İnsan” kavramı, doğada akıl sahibi varlıkları işaret etmek için zihin tarafından üretilen bir adlandırmadır. Dolayısıyla zihin dışında gerçekliği yoktur. Önemli temsilcisi Ockhamlı William'dır.

İSLAM FELSEFESİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ VE ÖNE ÇIKAN PROBLEMLERİ

- İslam medeniyetinin hızla yayılması çok farklı kültürlerin birbiriyle etkileşim kurmasını sağlamış; bilim, sanat ve felsefede önemli gelişmeler oluşturmıştır. Bağdat bu gelişmelerin merkezi konumuna gelmiştir.
- İslam felsefesi; MS 7-12. yüzyıl arasında İslam dininin kabul gördüğü, bünyesinde farklı milletlerin bulunduğu geniş bir coğrafyada ortaya çıkmış ve yayılmıştır.
- İslam düşünürlerinin Antik Yunan felsefesi üzerine düşünme ürünleri oluşturmaları, Batı'nın tekrar Antik Yunan felsefesinden etkilenmesine neden olmuş ve bu durum zamanla Batı'da Rönesans'ın oluşmasına zemin hazırlamıştır.

- İslam felsefesi, sadece Müslümanların geliştirdiği bir felsefe değildir. İslam coğrafyasında yaşayan farklı dinlere mensup veya herhangi bir dine mensup olmayan filozofların yapmış olduğu felsefi çalışmalar da İslam felsefesi altında incelenir. Bu durum İslam felsefesinde çeşitli felsefi akımların görülmesine de neden olmuştur.
- İslam felsefesi filozoflarından Ebû Bekir Râzî, Tanrı ile insan arasında aracı kabul etmeyerek deist bir yaklaşım sergilemiş ve bilgilerin duyumlar aracılığıyla kazanıldığı savunan natüralist (tabiyyun) akımı savunmuştur.
- İbnü'r Râvendi ise Tanrı'nın varlığını kabul etmeyerek gerçek olan tek şeyin ezeli ve ebedi olan madde olduğunu savunmuş ve İslam felsefesinde materyalist (dehriyye) akımın öncüsü olmuştur.
- Bunların yanı sıra El Kindî, Fârâbî, İbn Sînâ ve İbn Rüşd gibi filozoflar tarafından meşşâiyye felsefesi oluşturulmuştur. Bu felsefe İslam esaslarına bağlı, ağırlıklı olarak Aristoteles, kısmen de Platon etkisiyle oluşmuş mantık ve matematik temelli görüşler içerir.

➤ İSLAM FELSEFESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Antik Yunan felsefesinden etkilenilmiştir.
- Akıl, iman ve inanç gibi konular tartışılmıştır.
- Önceki dönemin felsefi problemleri tartışılmıştır.
- Çeviri faaliyetleri yapılmıştır.
- Felsefenin gelişimine katkı sağlamıştır.
- Batı felsefesini etkilemiştir.

➤ İSLAM FELSEFESİNİN BAZI PROBLEMLERİ

- Yaratıcının Varlığını Kanıtlama Problemi
- İrade Özgürlüğü Problemi
- Toplumsal Yaşama Yönelik Problemler

• Yaratıcının Varlığını Kanıtlama Problemi:

- İslam felsefesinde yaratıcının varlığının delilleri problemi, Yaradan'ın varlığına ilişkin akla uygun delil getirilmesi üzerine şekillenir. Mesele, Yaradan'ın varlığının akılsal olarak temellendirilmesidir. Bu probleme kelamcılar ve İslam filozofları çeşitli açıklamalar getirmiştir.

EŞ' ARÎ

- Yaratıcının varlığına yönelik kanıtlarını doğada gözlenen değişimlere dayandırarak açıklar.
- Ona göre insan akıl sahibi olması bakımından diğer yaratılan varlıklar arasında en mükemmel olanıdır.
- İnsan kendi kendine olgunluğa ulaşamaz. Bunun için bir yaratıcı gerekir.
 - İnsan akli ile yaratıcının varlığını bilebilir. İnsanın yaratılışına ilişkin Kur'an-ı Kerim'den ayetler gösterir.

EL KİNDÎ

- Birçok İslam filozofu gibi yaratıcının varlığını kanıtlamak için “hudûs deliline” başvurur.
- Hudûs, sonradan yaratılan demektir. Hudûs delili, sonradan yaratılanın zorunlu olarak bir yaratıcıyı gerektirmesi mantığına dayanır.
- El Kindî'ye göre âlem (evren), kadîm (öncesiz) değil hâdistir (sonradan olan). Onun bilfiil (eylemli olarak) gerçekleşmesi hâdis olmasındandır.
- Âlemin sonradan yaratılan olduğunu kanıtlamak için âlemde zamanla değişim olduğunu ve zamanın olmasının da âlemin sonlu olduğuna kanıt olduğunu ileri sürer.
- Âlem sonlu olduğuna göre bir başlangıcı ve bir başlatıcısı vardır, görüşündedir. Âlemde düzen ve uyum olmasının Yaradan'ın varlığına ilişkin bir başka delil olduğunu savunur.

İBN SİNA

ZORUNLU VARLIK (VACİB'UL VÜCUD)

Varlığı başka bir varlığa muhtaç olmayan, ezelî ve ebedî varlıktır. Zorunlu varlık yaratıcıdır ve ilk olarak aklı yaratır, ilk akıl da ikinci aklı yaratır ve bu yaratma sürekli devam eder. Bu görüş, İslam felsefesinde sudûr nazariyesi (kuramı) olarak da bilinir ve temelleri Plotinos'a dayanır.

MÜMKÜN VARLIK (MÜMKİN' ÜL VÜCUD)

Etrafta görülen, sürekli bir şekilde var olan ama daha sonra yok olan varlıklardır. Bu varlıklar, zorunlu varlıktan taşma sonucunda çıkmıştır.

MÜMKÜN OLMAYAN (MÜMTENİ' UL VÜCUD)

Mümkün olmayan varlıkları sadece mantık açısından kabul eder.

İrade Özgürlüğü Problemi

- İslam felsefesinde özgürlük problemi, insanın seçme ve eylemde bulunma yetisi üzerine şekillenir.
- Allah karşısında insanın konumunu belirlemeye çalışmışlardır. Cebriye hariç diğer tüm kelamcılar insanın eylemlerinde özgür olduğunu savunmuşlardır.
- Fârâbî'ye göre insan akıllı bir varlıktır ve kendi iradesiyle iyi ve kötüyü seçebilir. İrade ile insanın hareket etme gücünü kasteden Fârâbî, irade olmadan davranışın olamayacağını belirtir. İnsan akıl ve iradesiyle kendi davranışlarını seçebilme özgürlüğüne sahiptir ve bu aynı zamanda onun davranışlarından sorumlu olduğunu da gösterir. Ona göre insan eğer düşündüğünü yapamıyorsa köledir. Düşünemeyen ve irade sahibi olmayan insan olamaz.
- İslam felsefesinde Allah'ın iradesi altında insanın davranışlarında özgür ve bu nedenle de onlardan sorumlu olduğu fikri zamanla yaygınlaşmıştır. İslam dininin ileri sürdüğü dünya hayatının bir imtihan olması anlayışı da bu fikri desteklemektedir.

• Toplumsal Yaşama Yönelik Problemler

Fârâbî

- Erdemli hayatın ahlaki açıdan ideal olan devlette gerçekleşeceğini ileri sürer.
- İnsanların kendi aralarında düzen kurmak için devleti oluşturduğunu dolayısıyla ihtiyaçlarını da bu düzenin içinde giderdiğini belirtir.
- İnsanların mutlu olabilmelerinin koşulu olarak kurdukları düzen içinde adaletin sağlanmasını öngörür. Adaleti de ancak güçlü bir örgüt olan devletin sağlayabileceğini ifade eder.
- O, erdemli devlette insanların mutlu olacağı fikrindedir. Bilgili, yetkin ve sorun çözücü gibi özellikleri bulunan kişi tarafından erdemli devletin yönetilmesi gerektiği görüşündedir.

İbn Haldun

- Toplum ve devleti değerlendirir. Ona göre toplum insanların birbirine ihtiyaç duymalarından doğar.
- Güvenlik kaygıları nedeniyle kabileler arasında mücadele edildiğini ve sonuçta da bir kabilenin egemenliğiyle devletin kurulduğunu belirtir.
- Devleti yönetenler, toplumun faydası için hareket etmelidir.
- . Topluma karşı zulüm, devletin varlığını tehlikeye sokar
- İbn Haldun devletin hüküm süresini canlı bir organizmaya benzetir. Devletler doğar, gelişir ve ölür yani yıkılır. O; devletleri kuruluş, yükselme ve çöküş olarak üç aşamada inceler. Her yıkılan devletin yerine bir başka devletin kurulduğunu belirtir.

MS 2. YÜZYIL-MS 15. YÜZYIL FELSEFESİNDE İNANÇ VE AKIL İLİŞKİSİ

- MS 2-MS 15. yüzyıl felsefesinde Tanrı tarafından verildiği düşünülen her türlü dinî bilginin onaylanmasında inanç, bilindiği iddia edilen şeyin mantıksal temellendirmeyele ispat edilmesinde ise akıl ön plandadır. Bu açıdan inanç, din alanında akıl ise felsefe alanında konumlandırılır. Akıl ve inanç arasındaki ilişki, vahiy ve akıl bilgisi temelinde felsefe ile din arası ilişki olarak da düşünülmüştür.

HRİSTİYAN FELSEFESİ

- İnanç-akıl ilişkisi daha çok inanç merkezinde yorumlanmıştır.

Tertullian

Aklın bir sınırı olduğunu ve onunla bazı şeylerin anlaşılamayacağını belirtmiştir. Ona göre inanmak için akla gerek yoktur çünkü inanılan şey akıl için saçmadır. Hz. İsa'nın tekrar dirildiği bilgisi akılla kavranılamaz sadece inanç ile kabul edilir.

Aquinalı Thomas akıl ve inanç birbirinden farklı alanlar olarak görülmüştür. “İnanayım diye biliyorum.” yargısıyla, inanç ve aklın aralarında ahenk (uyum) olmasına rağmen birbirinden farklı iki alan olduğunu belirtir. Ona göre inanç teoloji, akıl da felsefe alanına aittir. Akılla inanç alanına ait bazı bilgilerin bilineceğini vurgular.

Clemens

İnanılan şeyin akıl tarafından onaylanması gerektiği üzerinde durarak inanç ile akıllı uzlaştırmaya çalışmıştır.

Agustinus ve Anselmus'un

da bu görüşe katılmasıyla Hristiyan felsefesinde insanın inancı kavraması akla bağlanmıştır. Hakikatin bilinmesi için önce inanmak, sonra onu akılla kavramak gereklidir. İnsan mutlu olmak istiyorsa Tanrı'ya inanmalı ve onun emirlerini akılla anlamalıdır.

İSLAM FELSEFESİ

- İslam felsefesinde inancın bilgisi, aklın bilgisiyle çelişkiye düşmez.

İmam Gazâlî, “Maddi şeylerin bilgisi göz ve kulak gibi duyu organlarıyla tahsil edilir. Manevi şeylerin bilgisi ise kalbin algılamasıyla hasıl olur.” sözüyle insanın akıl ile hakikatin kesin bilgisine ulaşamayacağını belirtir. Ona göre akla ancak inancın (vahiy) bilgisinin bilinip onaylanması açısından başvurulabilir. Gazâlî vahiy bilgisini güneşe, akli bilgiyi ise göze benzetir. Güneş olmadan gözün göremeyeceğini, göz olmadan da ışığın yeterli şekilde idrak edilemeyeceğini ifade eder. Gazâlî, inanca dayalı bilginin kesinliğini insanın sezgisel olarak kalbi ile bilebileceğini belirtir.

İbn Rüşd, “Felsefe, dinin getirmiş olduğu her şeyi inceler. Eğer araştırdığı şeyi algılayabiliyorsa iki algı (ikisinin algısı) eşittir.” sözüyle Gazâlî’yi eleştirir ve inançsal olanın akılsal olduğunu savunur. Yaradan, açık olarak var olan her şeyi akıl yoluyla değerlendirmeye insanları davet etmektedir. Dolayısıyla felsefenin dinle çatışmadığı aksine uzlaşa içinde olduğu görüşündedir. Akılla bilgiyi ortaya koyan birinin kişisel durumlarına bakılmaması, önemli olanın bilginin akılsal olup olmadığının ortaya konması gerektiğini belirtir.

Mâtürîdiyye kelamcılarına göre “Naklî bilgi aklın bilgisinden önce gelir.” çünkü aklın bir sınırı vardır ve sadece onun ölçü olarak alınması hataya yol açar. Akıl doğru kullanılırsa insan hakikate ulaşır. Aklın doğru kullanılması dine yönelik oluşan hurafelerin kaldırılmasında da gereklidir.

8. YÜZYIL-12. YÜZYIL ÇEVİRİ FAALİYETLERİNİN HRİSTİYAN VE İSLAM FELSEFESİNE ETKİSİ

- MS 2-MS 15. yüzyılda yapılan çeviriler, kültürlerin birbirlerini daha yakından tanımalarına neden olmuştur. Antik Yunan medeniyeti dışında da bilim ve felsefe merkezlerinin kurulmasını sağlamıştır.
- 8-9. yüzyıl arasında İslam coğrafyasında Antakya, Urfa, Cundişapur, Harran, Nisibis (Nusaybin) ve Bağdat'ta kurulan çeşitli okullarda çeviriler yapılmıştır. İslam felsefesinin temel kaynaklarından kabul edilen bu çeviri faaliyetleri neticesinde İslam düşünürleri Yunan felsefesi ile tanışmıştır.
- Abbasi halifelerinin talimatları doğrultusunda 9-12. yüzyıl arasında Süryani, Arap, Farisi ve Hint çevirmenler sayesinde birçok felsefi eser Arapçaya çevrilmiştir. Harun Reşit döneminde fethedilen yerlerden getirilen eserler, Bağdat'ta Beyt'ül Hikme adında kurulan kütüphanede toplanmıştır. Özellikle Abbasi halifesi Mensur tarafından Beyt'ül Hikme'de başlatılan çeviri faaliyetlerinde Aristoteles'in "Organon" ve Porphyrius'un "İsagoji" eserleri (mantık alanına ait eserler) çevrilmiş, burası bilim ve felsefe akademisi hâline getirilmiştir. Plotinos'un sudûr nazariyesi ve Aristoteles'in mantık görüşleri, İslam felsefesi filozoflarını büyük ölçüde etkilemiştir. Yapılan çeviriler, İslam felsefesine yön vermiş ve İslam coğrafyasını felsefenin merkezi hâline getirmiştir.